

DEMOKRACIJA

Komunisti no uni evanje Celja

27.03.2016 - 15:58 Napisal Ivo Žajdela

Simboli na fotografija Foto:

arhiv Demokracije

Zgodovinar dr. Milko Mikola je v knjigi Celje v plamenih revolucije na podlagi arhivskih dokumentov predstavil revolucionarno nasilje, ki je Celju zadalo težak in trajen udarec. Knjiga je zgodovinarjevo dopolnilo knjigi Janeza rneja Grobiš a na Štajerskem.

»Zmaga« komunisti ne revolucije v Sloveniji se je tudi v Celju najprej manifestirala v obliki strahotnega nasilja, ki ga je takoj po koncu vojne leta 1945 začela izvajati komunisti na revolucionarna oblast. Zgodovinar dr. Milko Mikola, eden najvidnejših poznavalcev povojnega nasilja v Sloveniji, je v knjigi **Celje v plamenih revolucije** (izdala jo je Celjska Mohorjeva družba) na podlagi arhivskih dokumentov predstavil revolucionarno nasilje, ki je Celju zadalo težak in trajen udarec. Celjski zgodovinarji, ki so o povojni zgodovini Celja pisali v času komunisti nega režima, tega nasilja sploh niso omenjali, kot da ga sploh ni bilo. Glede povojnih pomorov, grobiš in koncentracijskega taborišča na Teharjah je pred leti sramoto celjskih zgodovinarjev moral popravljati Janez rnej, ki ni zgodovinar, s knjigo **Grobiš a na Štajerskem**.

Najprej je Mikola opisal vzpostavitev komunisti ne oblasti v Celju. Sledijo poglavja o pomorih civilistov in vojnih jetnikov na območju Celja, o uničevalnem taborišču v Teharjah in o otroškem taborišču v Petriku. Avtor piše o izgonu pripadnikov nemške narodne manjšine iz Celja, o nasilnih »razlastitvah« premoženja in o političnih sodnih procesih. Posebno poglavje je namenil zatiranju verske svobode oz. nasilju nad verskimi skupnostmi. Mnogim knjigam o terorju »komunisti ne države« se je pridružila še ena zelo dobra.

Za vedno zaznamovano mesto

Kot je Mikola zapisal v knjigi, se je »zmaga« komunisti ne revolucije v Sloveniji tudi v Celju najprej manifestirala v obliki strahotnega nasilja, ki ga je takoj po koncu vojne leta 1945 začela izvajati komunisti na revolucionarna oblast. »Celje spada med tista slovenska mesta, ki jih je komunisti no revolucionarno nasilje najmožneje prizadelo in ga hkrati tudi za vedno močno zaznamovalo. Celjski zgodovinarji, ki so o povojni zgodovini Celja pisali v času komunisti nega režima, tega nasilja sploh niso omenjali, kot da ga sploh nikoli ni bilo, kar velja tudi za tedanjega najvidnejšega celjskega zgodovinarja Janka Orožna. V njegovem obsežnem delu **Oris sodobne zgodovine Celja in okolice 1941–1979**, ki je

izšlo leta 1980, o nasilju komunisti ne revolucionarne oblasti v Celju **ni zapisane niti besedice**. Orožna nekoliko opravi uje dejstvo, da tudi e bi o njem hotel pisati, mu tedanja oblast tega ne bi dovolila objaviti. Kot namre lahko ugotovimo iz dokumenta ob inskega komiteja ZKS Celje z dne 2. aprila 1976, ki nosi naslov Pripombe k gradivu, ki nam ga je posredoval tov. prof. Orožen (hrani ga Zgodovinski arhiv Celje), je ob inski komite ZKS Celje njegovo delo pri pripravljanju te knjige sproti spremljal in preverjal, da ne bi bilo v njej zapisanega esa takšnega, kar bi partiji ne ustrezalo.«

Najhujše oblike nasilja

Prav dejstvo, da o nasilju komunisti ne revolucionarne oblasti v Celju še ni bilo ni esar napisanega, je Mikolo kot zgodovinarja spodbudilo, da je, potem ko se je zaposlil v Zgodovinskem arhivu Celje, za el z njegovim preu evanjem. Pozornost je najprej usmeril na povojne nasilne razlastitve premoženja (zaplembe, agrarno reformo, nacionalizacijo zasebnih gospodarskih podjetij) in svoje prispevke o tem objavljal v Celjskem zborniku. Nato se je lotil preu evanja povojnih politi nih sodnih procesov pred celjskimi sodiš i in o njih leta 1995 izdal knjigo **Sodni procesi na Celjskem 1944–1951**. Kasneje je za el s preu evanjem povojnega revolucionarnega nasilja v Sloveniji, katerega sklepni del predstavlja knjiga **Rde e nasilje**, ki je leta 2012 izšla v redni zbirki Celjske Mohorjeve družbe.

»Ker sem s to knjigo preu evanje povojnega revolucionarnega nasilja v Sloveniji zaklju il, sem se odlo il, da to isto problematiko, ki sem jo v njej obdelal za celotno Slovenijo, obdelam posebej samo za obmo je Celja. Tako je nastala ta knjiga. V njej bo bralec našel osnovne podatke o vseh najtežjih oblikah nasilja, ki jih je komunisti na revolucionarna oblast v prvih povojnih letih izvajala nad številnimi Celjani. Pri njenem pisanju sem v veliki meri uporabil svoje že objavljene študije in prispevke na to temo, nekatere teme pa sem obdelal povsem na novo.«

Koncentracijsko taboriš e Teharje

S komunisti nim revolucionarnim nasiljem tudi Celju ni bilo prizaneseno. Takšnega nasilja, kot ga je Celje doživljalo v prvih povojnih letih, ga v vsej svoji zgodovini še ni doživelo. Svoj višek je doseglo v prvih mesecih po kon ani vojni, ko je tako kot povsod po Sloveniji tudi v Celju potekala operacija »iš enje«, v okviru katere so bili izvršeni najtežji zlo ini, med njimi tudi takšni, ki se uvrš ajo med zlo ine proti love nosti. V okviru te operacije je Ozna ob sodelovanju enot Knoja v Celju že maja 1945 za ela izvajati množi ne aretacije civilistov, jih zapirala v Stari pisker in v koncentracijsko taboriš e Teharje, mnoge od njih pa so nato brez vsakega sodnega postopka umorili. Poleg številnih Celjanov je žrtev množi nih pomorov, ki so se v prvih povojnih mesecih dogajali na obmo ju Celja, postalo ve tiso pripadnikov vojaških enot in civilistov z drugih obmo ij Jugoslavije. Med njimi je bilo dale najve pripadnikov hrvaških vojaških enot, ki so se ob koncu vojne maja 1945 na svojem umiku proti Avstriji znašli na širšem celjskem obmo ju in so se tu morali predati enotam 1. in 3. Jugoslovanske armade. Kako zelo obsežni so bili ti poboji, pri ajo številna grobiš a, ki so bila po padcu komunisti ne oblasti odkrita in evidentirana na obmo ju sedanje mestne ob ine Celje. Celje se je v tistih pomladnih in poletnih mesecih leta 1945 spremenilo v mesto, obdano z množi nimi grobiš i oziroma moriš i.

Poboji vojnih ujetnikov

Hkrati ko je maja in junija 1945 oddelek Ozne za Celje-mesto izvajal poboje aretiranih Celjanov, so v neposredni bližini Celja potekali še neprimerno bolj množi ni poboji vojnih ujetnikov: ustašev, hrvaških domobranov, etnikov in nemških vojakov. Teh niso izvajali pripadniki Ozne za Slovenijo, ampak pripadniki Ozne 3. Jugoslovanske armade, ki je upravljala s taboriš i za vojne ujetnike, ki so maja 1945 obstajala v bližnji okolici Celja. Najve je ujetniško taboriš e je bilo na obmo ju **Medloga in Babnega**, poleg njega pa se omenjata še ujetniški taboriš i na **Glaziji** in na **atrovem posestvu Bežigrad v Bukovžlaku**. V ujetniškem taboriš u v Medlogu in na Babnem je bilo sredi maja 1945 že 7.600 Nemcev, 4.550 ustašev, 2.709 hrvaških domobranov, 600 etnikov, 38 ruskih »belogardistov«, 28 Poljakov in 25 Italijanov. V naslednjih dneh se je število vojnih ujetnikov v njem še mo no pove alo, saj je samo 12. Krajiška brigada 17. maja vanj privedla 30.000 novih vojnih jetnikov – Nemcev, ustašev in hrvaških domobranov. Veliko teh zajetih ustašev in hrvaških domobranov so nato umorili na raznih lokacijah v bližini Celja.

Najve vojnih ujetnikov, ki so jih pobili v bližini Celja, je bilo ustreljenih in zakopanih v

protitankovskem jarku, ki je potekal od **Teharj** do **Levca**. Za kako množi no grobiš e gre, pove podatek, da je bil pri uradnem izkopu tega protitankovskega jarka na **Golovcu**, v bližini osnovne šole **Franja Roša**, na **dolžini dva in pol metra izkopanih 41 ostankov trupel žrtev**.

Grobiš a v bližnji in širši okolici Celja

Posledica izvajanja množi nih pobojev v bližnji in širši okolici Celja v prvih povojnih mesecih leta 1945 so številna grobiš a, ki so bila odkrita in evidentirana po padcu komunisti ne oblasti v Sloveniji. Teh krajev niti ne bi smeli imenovati »grobiš a«, saj so vse do danes ostala brez ustrezne ozna be, poleg tega se za ve ino niti ne ve, katere žrtve so v njih zakopane. **Na obmo ju Celja je evidentiranih 30 grobiš .**

Na nekaterih **grobiš ih** (moriš ih) so kasneje na rtno zgradili razne objekte. Eden teh je tudi stavba osnovne šole **Franja Roša na Golovcu**. Grobiš a ob nekdanjem teharskem koncentracijskem taboriš u so celo prekrili s komunalnimi odpadki in zalili z odpadki, ki nastajajo pri pridobivanju titanovega dioksida v celjski Cinkarni, kar je barbarstvo brez primere.

Nasilju ni bilo konca

V okviru operacije » iš enje« spomladi in poleti 1945 je bil izveden tudi izgon pripadnikov nemške narodne manjšine iz Celja v Avstrijo. V Celju so tedaj potekali tudi množi ni sodni procesi proti »vojnim zlo incem« in »narodnim sovražnikom« pred vojaškim sodiš em in pred t. i. sodiš em slovenske narodne asti. Šlo je za komunisti ne montirane »sodne procese«.

Vsem tem represivnim ukrepom, ki jih je komunisti na revolucionarna oblast v Celju izvajala pomladi in poleti 1945, so leta 1945 in v naslednjih letih sledili novi represivni ukrepi. Enega najtežjih so predstavljale nasilne razlastitve premoženja, ki jih je komunisti na revolucionarna oblast za ela izvajati leta 1945 z množi nimi zaplembami premoženja »narodnih sovražnikov« in jih nato nadaljevala z agrarno reformo ter z nacionalizacijo zasebnih gospodarskih podjetij. Temu je leta 1949 sledilo pošiljanje »razrednih« in drugih »notranjih sovražnikov« na »politi no prevzgojo« v delovna taboriš a za »poboljševalno delo« in za »družbeno koristno delo«. Naštetim oblikam represije je treba dodati še zatiranje vere in preganjanje verskih skupnosti, ki pa ni bilo zna ilno samo za prva povojna leta, ampak za celotno obdobje komunisti ne oblasti v Sloveniji, saj se je za elo že leta 1941 in se je kon alo šele z njenim padcem leta 1990.

Od Venišnika do Turnherja

Množi no »državno« nasilje na Celjskem, še posebej ravnanje z domobranci in civilisti v teharskem koncentracijskem taboriš u, je nedvomno predstavlja zlo in proti love nosti, zato se je, poudarja Mikola, nujno treba vprašati, kdo je bil zanj odgovoren. Po njegovih ugotovitvah najve jo odgovornost za zlo ine, ki so se zgodili v teharskem koncentracijskem taboriš u, vsekakor nosi tedanje slovensko politi no (partijsko) vodstvo, na elstvo Ozne za Slovenijo in vodstvo Knoja. Ker pa je teharsko koncentracijsko taboriš e spadalo pod pristojnost oddelka Ozne za okrožje Celje, (so)odgovornost za zlo ine, ki so se zgodili nad interniranci v njem, nosita tudi njegov na elnik Milan Venišnik - Savinc in njegov namestnik Karel Forte - Marko Selin. e pa drži podatek, da je poboje zapornikov iz koncentracijskega taboriš a Teharje izvajal 1. bataljon tretje brigade slovenske divizije Knoj, pa (so)odgovornost zanje nosi tudi njen poveljnik Benjamin Žižmond.

Ko je leta 1984 predsedstvo CK ZKS dalo pobudo, da se raziš ejo povojni poboji domobrancev, so za podatke o tem med drugim vprašali Milana Venišnika kot nekdanjega na elnika oddelka Ozne za okrožje Celje. Od njega so želeli zvedeti, kaj se je zgodilo z domobranci iz teharskega koncentracijskega taboriš a, in ali so mu bila glede ravnanja z njimi iz Ljubljane dana kakšna navodila. V pogovoru z Ivanom Križnarjem kot predstavnikom CK ZKS 9. novembra 1984, je Venišnik zanikal, da bi o pobojih domobrancev iz teharskega koncentracijskega taboriš a karkoli vedel. Pri tem se je izgovarjal, da se zaradi velike asovne oddaljenosti tedanjih dogodkov niti ne spominja ve dobro in da je odlo itev o ravnanju z domobranci bila »stvar republiške Ozne (morda tudi zvezne)«, navodila za ravnanje z domobranci pa naj bi »prinesli tovariši iz Ljubljane«. Edino esar se je spominjal, je bila skupina žena in deklet iz teharskega koncentracijskega taboriš a, za katere je dal ukaz, da se »likvidirajo«, kar je tudi obžaloval. To, da sta se za poboje domobrancev iz teharskega koncentracijskega taboriš a za ela zanimati

partija in Republiški sekretariat za notranje zadeve, je Milan Venišnik verjetno razumel kot grožnjo in je **28. decembra 1984 naredil samomor.**

Doleno (so)odgovornost za tisto, kar se je dogajalo v koncentracijskem taborišču u Teharje, poleg zgoraj navedenih nedvomno nosi tudi njegov komandant Anton Turnher. To še toliko bolj, ker je bil študent medicine, bodo iz zdravnika torej, od katerega bi pričakovali, da si bo prizadeval za humano ravnanje s taboriščniki, ne pa da bo pristal na njihovo mučenje in pobijanje.

Krvavi biser

Z opisanim revolucionarnim nasiljem je bil Celju zadan težak in nepopravljiv udarec. Zlasti hud udarec mu je bil zadel z množicami poboji njegovih mešanov, z izgonom nemške narodne manjšine, z nasilnimi razlastitvami in z uničenjem zasebnega podjetništva. S temi represivnimi ukrepi je bilo namreč celjsko mešanstvo popolnoma uničeno in je kot družbeni sloj že leta 1945 povsem izginilo. Hkrati z uničenjem celjskega mešanstva je bila že leta 1945 skoraj v celoti uničena vsa dotedanja celjska gospodarska, politična in duhovna elita, zamenjala pa jo je komunistična iz vrst poklicnih revolucionarjev.

To, da je leta 1945 usoda Celja prešla v roke komunistične »elite«, se je na simbolni ravni kazalo v poimenovanju celjskih trgov in nekaterih ulic po posameznih »najzaslužnejših« komunistih. Celje je leta 1945 in v naslednjih letih dobilo Titov trg, Stalinov trg, Tomšičev trg, Šlandrov trg, Trg V. kongresa, Trg oktobrske revolucije, Zidanškovo ulico, Stanetovo ulico, Vrunčevu ulico itd. Kot da to še ni bilo dovolj, sta mesto Celje in nato občina Celje nekaterim komunistom za njihove »zasluge za izvedbo socialistične revolucije« in za njihov »neprecenljivi prispevek k povojnemu razvoju Celja« podelila še naziv občinskega mešanega mesta Celja oziroma občinskega občine Celje. Poleg Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja in Sergeja Kraigherja so bili te občinski deležniki tudi naslednji »zaslužni« celjski komunisti: Franc Leskošek - Luka, Peter Stante - Skala, Mica Šlander, Stane Kokalj, Franc Simoni in Olga Vrabič. Franc Simoni denimo je leta 1963 postal občinski občan občine Celje zato, ker je bil »kar devet let sekretar Okrajnega komiteja ZKS Celje«, torej »na najodgovornejšem političnem položaju v celjskem okraju«.

»S tem ko je Celje leta 1945 prešlo v roke slabo izobražene komunistične 'elite', se je nujno začela njegova vsesplošna regresija. Iz mesta, ki so ga nekoč imenovali 'biser ob Savinji' in ki je pred vojno veljalo za eno gospodarsko najbolj perspektivnih slovenskih mest, se je po letu 1945 začelo pogrezati v zanemarjeno provincialno mesto, posledice česar je čutiti še danes,« je v knjigi na koncu, potem ko je dokaj izčrpno prikazal mnoge oblike revolucionarnega nasilja v Celju, zapisal zgodovinar dr. Milko Mikola.

(Članek je bil prvotno objavljen v reviji Demokracija.)